

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE DERSİ UZUN TEZİ

**YENİ DÜNYA DÜZENİNİN BİR SONUCU OLAN SIĞINMACI SORUNUNUN YAŞAMLARA
ETKİSİ: “BALIKÇI ve OĞLU”**

Sözcük Sayısı: 3997

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin “Balıkçı ve Oğlu” isimli romanında, yeni dünya düzeninin bir sonucu olarak ortaya çıkan sığınmacı sorununun; “Balıkçı” figürü özelinde bireysel, toplumsal ve sığınmacı halklara etkileri bağlamında değerlendirilmesi.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
I. “BALIKÇI” FİĞÜRÜ ÖZELİNDE, SIĞINMACI SORUNUNUN BİREYE ETKİLERİ	4
II. EGE SAHİLİNDEKİ KÜÇÜK BİR BALIKÇI KASABASI ÖZELİNDE, SIĞINMACI SORUNUNUN TOPLUMA ETKİLERİ	9
SONUÇ.....	13
KAYNAKÇA.....	15

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin “Balıkçı ve Oğlu” isimli romanında, yeni dünya düzeninin bir sonucu olarak ortaya çıkan sığınmacı sorununun; “Balıkçı” figürü özelinde bireysel, toplumsal ve sığınmacı halklara etkileri bağlamında değerlendirilmesi.

GİRİŞ

İnsanın tarihsel serüveninden günümüze değin doğa, çeşitli değişimlere girerek insanı etkilemiştir. Doğanın tüm yıkıcı unsurlarına karşı, insan beceri ve düşünme potansiyelini geliştirdikçe, doğayı tanımaya başlamış ve kendine faydalı olabilecek tüm kaynakları elde etme yeteneğini geliştirmiştir. Tarihsel olarak insanoğlunun doğa ile olan ilişkisi, özellikle Aydınlanma Çağı ve 19. yüzyıl sonrasında gelen endüstriyel gelişmeler ile birlikte kopma noktasına gelmiştir. Sanayileşme ve teknolojinin yarattığı aşırı tüketimle birlikte, zehirli salınımlar toprak, hava ve su kirliliğine, iklim değişikliğine, çölleşme ve savaşlar ile beraber göç hareketlerine ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi değişikliklere neden olmuştur. Bu olumsuz etkilerin sonucunda çevre ve göç sorunu küresel kapitalizmin sosyal dengeleri etkilemesinden dolayı politik bir boyut kazanmıştır.(1)

Kapitalist sistemin bir sonucu olarak tüketimin öncelendiği, üretimin buna eşgüdüm olarak artmasının ya da bu ikisi arasındaki dengenin korunmasının gerektiği ancak evrilen kapitalizm ile ekonomik gereksinimlere verilen önceliklerin, toplumun önceliklerinin önüne geçtiği yadsınamaz bir gerçekliktir. Üretim tüketim arasındaki bu dengesizliğin sonucu yaşanan değersel kayıplar, kuşkusuz bireylerin kişilik ve karakter yapıları üzerinde yıkıcı etkilere neden olmuştur. Bu yeni sistemle ortaya çıkan güvensizlik, değişikliğe açık olamama, endişe gibi duygular, var olan toplumsal değer ve ilkelerde de aşındırıcı etkiler yaratırken toplumsal düzenin zaman içinde değişmesine, belki de yok olmasına neden olmuş, bir anlamda toplumsal duyarsızlığın önünü açmıştır.

Bu duyarsızlığın sonuçlarından biri, özellikle ekonomik ve kültürel anlamda geri kalmış ülke insanının kadersel sorunlarından biri de mülteciliktir. Göç elbette yeni bir olgu değildir. Ekonomik, askeri, siyasi, dinsel, çevresel nedenlerden dolayı insanlar hep bir göç ihtiyacı içinde olmuşlardır. Fakat günümüzdeki insan hareketliliği, devletlerin tüm sıkılayıcı ve yasaklayıcı politikalarına karşın, küresel boyutta ve tarihte eşi görülmemiş bir hız ve çeşitlilikte gerçekleşmeye devam etmektedir.

(1) Makale: 'Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni' DEU SBE Dergisi,2008

Sığınmacılar, mülteciler ve ekonomik göçmenler uluslararası göçmenlerin çoğunluğunu oluşturur. Ayrıca gelişmiş endüstrilerin emek gücü kaynağını da ağırlıklı göçmen işçiler oluşturmaktadır. Tüm bu belirlemeler küresel bir göç çağında yaşandığının ve bu çağda göçün, bir dünya gerçeği olduğunun kanıtıdır. Yaşadıkları mağduriyetlere karşı direnç göstergesi olarak göçmenlerin geride bıraktıkları aileleri, geldikleri ülkeler ve göç ettikleri ülkeler ile kurdukları etkileşim, toplumsal dönüştürücü bir potansiyele sahiptir. Günümüzde küresel kapitalist coğrafyanın neredeyse tamamında görülen göç sorunsalı, hem göç veren hem de göç alan tüm toplumlar için baş edilmesi oldukça güç sorunlara neden olmaktadır.

Uluslararası Bakalorya Tez Programı Türkçe A Dersi Bitirme Tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, toplumsal konulara duyarlılığı ve sanatçı kişiliği ile tanınan edebiyatçı ve fikir adamı Zülfü Livaneli'nin romanı "Balıkçı ve Oğlu" figürleri yardımıyla, kapitalizmin sonuçları arasında görülen son yılların en büyük vahşetlerinden olan 'sığınmacı sorunu' aile ilişkileri ve toplum hayatındaki etkileri; balıkçı Mustafa, eşi Mesude ve Samir bebek üzerinden incelenecektir.

Usta edebiyatçının aile, aşk, ebeveynlik, evlat, kadın dayanışması, dostluk, göç ve doğa meselesini ele aldığı romanı "Balıkçı ve Oğlu", göçmenlerin bir bilinmeze doğru göze aldıkları yolculuğu, hayatta kalma çabalarını odağına alıyor. Kendi halinde yaşayan Mustafa ve ailesinin yanı sıra küçük bir köy halkının yaşadıkları olaylarla, ülke sorunlarının içine ne şekilde dâhil olduklarını anlatıyor.

Yapılan bir söyleşide(2) kendisine sorulan bir soru üzerine Livaneli: "*Bir köyün insanlarını derinlikli bir biçimde yazarsanız, dünyadaki bütün toplumların temel gerçeklerini anlatmış olursunuz. Göçmenlik ise büyük bir trajedi. Sadece Akdeniz'de 16 bin göçmen can verdi. Savaştan, açlıktan, ölümden zulümden kaçan insanlardı bunlar. Niye göçüyor bu insanlar? Bu kadar büyük tehlikeleri neden göze alıyorlar. Demek ki yaşadıkları koşullar ölümden de beter. İnsanlığın utancısıdır bu.*", demiştir. Bu sözleriyle Livaneli'nin, sığınmacı sorununa ülkedeki politikaları eleştiren bir bakış açısıyla yaklaştığı dikkat çekmektedir.

Tez çalışmasının ilk bölümünde romanın odak figürü olan Balıkçı Mustafa karakterine yakından bakılarak; geçmişi, aile düzeni, romandaki diğer figürlerle ve içinde yaşadığı toplumla ilişkileri incelenecektir. Balıkçı Mustafa'nın ve eşi Mesude'nin, oldukça sade ve basit bir hayat sürüyor gibi görünmelerine rağmen, tüm toplumu ilgilendiren sorunları ile yaşamlarına, özel yaşamlarındaki sırlarına, acılarına ve bu sorunların içinden çıkmaya çalışma mücadelelerine değinilecektir.

İkinci bölüm ise, odak figürün içinde yaşadığı toplumun yapısını, Balıkçı Mustafa ve eşi Mesude'nin bu toplum yapısı içindeki yerlerini ve toplumun zaman içindeki değişimi ile birlikte toplumsal sorunların kendi hayatlarına etkileri karşısındaki tutumlarını içerecektir.

Küçüklü büyüklü tüm toplumların baş etmekte zorlandığı sığınmacı sorunu, yavaş yavaş yok edilen topraklar, denizler, doğa, çeşitli canlılar ve insan gibi konular odağında ele alınarak sorunu toplumun en küçük bireylerine indirgenecek, toplumların ve bireylerin gelecek kaygıları ile beklentileri ele alınacaktır.

Tez çalışmasının ana teması olan, yeni dünya düzeninin toplum ve birey hayatına etkileri ile ilgili çıkarımlar bu iki bölüme yedirilerek ele alınacak, yukarıda bahsedilen tüm sorunların ana kaynağı olan kapitalizmin kurguya nasıl yansıtıldığı üzerinde durulacaktır.

Bu bağlamda tez çalışmasında, ekonomik ve siyasi düzenin yarattığı eşitsizlik ve evrilen kapitalist düzen, mevcut düzenin neden olduğu bölüşüm adaletsizliği, bunlara bağlı olarak gelişen ve insanları ülkelerinden, evlerinden, köklerinden uzaklaşarak yeni, zorlu başlangıçlar yapmaya zorlayan sığınmacı sorunu bu çalışmada romanın odak figürü olan "Balıkçı Mustafa" üzerinden resmedilecek ve araştırma sorusuna yanıt aranacaktır.

I. “BALIKÇI” FIGÜRÜ ÖZELİNDE, SIĞINMACI SORUNUNUN BİREYE ETKİLERİ

Roman, temel olarak Ege balıkçılarının sorunlarına ve hayal kurmaktan bile mahrum bırakılan göçmenlerin kaderine eğilmekle birlikte, son yılların en yürek burkucu dramı “sığınmacı sorunu” nu, romanın odak figürü “Balıkçı Mustafa”, eşi Mesude ve Taliban’ın zulmünden kaçıp yasal olmayan yollarla başka bir ülkeye sığınmaya çalışırken boğulmaktan son anda kurtarılan Afgan Zilkade ve çocuğu Samir Bebek üzerinden göçmenlerin kaderi üzerine biçimlenmektedir.

Ege’de, zaten ekonomik bağlamda bir yaşam savaşı verilen küçük bir sahil köyünde, televizyonlardan ve haberlerden bildikleri, suyun üzerinde yüzen ölü insan bedenleri ve denizden gelen yarı ölü bir göçmen bebeğin, evliliklerinin ve denize kurban verdikleri oğulları Deniz’in acısının tam ortasına düşmesiyle hayatları değişen Mustafa ve Mesude’nin sıradan giden yaşantılarının birdenbire değişimi üzerine kurulmuştur roman.

Balıkçı Mustafa, Ege kıyılarında bir sahil köyünde doğmuş ve büyümüş, hayatını denizlerin tükettiği yoksul bir balıkçının oğludur. Babasından ve çocukken yanında çalıştığı ustasından devraldığı işi sürdürerek yaşamını kotarmaktadır. Babasının zamanında turist sayısının bu kadar fazla olmayışı, ayrıca balığın hem çok bol hem de çok ucuz oluşu nedeniyle o zamanın koşullarında tercih edilen, coğrafi ve bölgesel özelliklerin de yönlendirmesi ve dayatmasıyla gelenek haline getirilmiş olan bu geçim kaynağı, bugün koşullar epey değişmiş ve zorlaşmış olsa da, o zamanki kadar doyurucu bir meslek olmasa da, coğrafi bir kader meslektir onlar için. “Hayat ağırdı burada, zordu, bedenini mecalsiz kılacak kadar zorlanmadan ayakta kalamazdın. Böyle bir hayat, köyün sadece kadınlarının, erkeklerinin değil, çocuklarının bile değişmez kabullenişini zorunlu kılardı.” (Balıkçı ve Oğlu,S.15) Babası gibi balıkçı olan Mustafa da günün koşullarında bu mesleği sürdürmeye bir anlamda zorunlu kalmıştır ki o koşul ve ortamda başka da bir seçeneği yoktur.

Denizde geçirdiği yıllar boyu denizin bir parçası olan ve denizin karakterine bürünen Mustafa, sessiz, kendi halinde bir deniz insanıdır. Çok gerekmedikçe konuşmaz. Oğluyla denize açılıp onsuz geri döndüğü o günden beri çok daha sessizdir. Diğer balıkçılar gibi kahveye gitmez, dışarıda içmez. Kimseyle fazla samimi değildir. Hiç kimseden bir şey istemeyen, ondan bir şey isteyenlere kızan yapısına rağmen verici bir kişiliğe sahiptir: *"Mustafa hiç kimseden bir şey istemezdi. Balığa çıkarken yem, olta, misina desteği isteyenlere de kızardı. İstediklerini verirdi ama asık suratla... 'Ben işimi tam yapıyorsam herkes yapabilir', diye düşünürdü."* (Balıkçı ve Oğlu,S.8) Mustafa iyi yürekli, vicdanlı bir kişiliğe sahip kendi halinde biridir. Tüm hayatı denizle iç içedir, diğer balıkçılara göre doğaya karşı daha duyarlı ve sevecendir. Ekmeğini buradan kazanmasına rağmen bazen öyle anlar gelir ki balıklara merhamet edip onları denize salar. Bu özelliği onun karakteristik yapısını ortaya çıkaracak ve kurgunun ilerleyen bölümlerinde yaptığı seçimlere önyargı yaratmayacak bağlamda takdir edilen bir bakış açısıyla betimlenmiştir. *"Bazen koca bir balık yakalarsın beyim, tam sandala çekerken göz göze gelirsin mübarek hayvanla, sana öyle acıklı bakar ki kıyamazsın, denize salarsın gerisin geriye."* (Balıkçı ve Oğlu,S.15)

Ege kıyılarındaki bir sahil kasabasında ölen oğullarının ardından Mustafa ile eşi Mesude renksiz bir yaşam kurmuşlar, köydeki diğer aileler gibi balıkçılıkla kıt kanaat geçinmektedirler. Tüm arkadaşları ve köylüleri de onun durumundadır. İnandıkları değerler, dinsel algıları onları her şeye karşın şükretmeye yönlendirir. Şikâyetçi değil kanaatkârdır onlar. *"Zaten köylülerin akılları, dışarıda para verip balık yemeye ermezdi. Acayip gelirdi onlara bu. Lokantalar iyi müşteriydi ama bu bile ancak, ucu ucuna geçindiriyordu balıkçıları."* (Balıkçı ve Oğlu,S.9)

Yukarıda sözü edilen, bu iki sakin insanın kendilerinden beklenmeyen eylemlere ve seçimlere yönelmelerine neden olan o büyük acı, evlatlarını denize kurban vermeleri, zaman içinde yaşadıkları toplumdan kopmalarına sebep olmuştur. Hep şükrederek yaşayan bu iki insanı kimi zaman isyankâr, yer yer duyarsız ve tepkisiz de kılmıştır. Birbirleriyle bile konuşmadıkları bu acı, içlerinde büyük yer kaplamakta, onları çevrelerinden uzaklaştırmaktadır. Denize verdikleri evlatlarının yerini hiçbir şey dolduramamaktadır. En değerli varlıkları, oğulları Deniz'i, yine o çok sevdikleri denizde yitirmelerinin ardından, bu son derece sıradan hayatları, denizin bir hediye gibi onlara sunduğu göçmen Samir Bebek ile beklenmedik bir şekilde değişecektir.

Kendi hallerinde acılarıyla baş başa yaşayan bu ailenin sakin hayatına, yine Mustafa'nın balığa çıktığı bir gün denizin yüzeyinde rast geldiği cesetler adeta bir şok etkisi yapmıştır. O güne kadar sadece etrafından duyduğu göçmenlerin, savaştan, açlıktan, kandan kurtulup, sudan kurtulamayışlarına şahit olmuştur. Minicik bir bebeğin bu hengâme içerisinde yaşadığını fark etmesiyle acı dolu, sıradan yaşamı bambaşka bir seyir alır. Ona göre deniz, kendisinden aldığı canı, yine karşılığında ona bir can vererek ödemiştir.

Mustafa, o güne kadar hiçbir yasadışı iş yapmamış, hiç suç işlememiş, çok dürüst, kendi halinde bir köylüdür. O gün denizde bulduğu ve bir sığınmacının çocuğu olan Samir Bebek, ona tüm kurallarını yıktırıştır. Artık kimsesiz olduğunu düşündüğü Samir Bebek, onu alıkoymasının suç olduğu gerçeğini unutturmuştur. Yazar, burada Mustafa figürünü odak alarak bireysel değişimin sebeplerine değinmiştir. Bireylerin içinde buldukları koşulların, yaşadıkları acıların, bu acılarla başa çıkma çabalarının kişiliklerinde ve sarsılmaz sanılan karakterlerinde meydana getireceği değişiklikler, sistemin bireyi tercih yapmaya itecek kadar dayatmacı olabileceğinin bir kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır. Güç karşısında küçük insanın ki bu Mustafa ve ailesi ya da onun gibilerin değerlerinden vazgeçebileceği gerçeğini vurgulamaktadır. Mustafa için de durum böyledir. Bir sığınmacı annenin dramı onun en büyük mutluluğu olurken, Samir Bebek, Mustafa'ya göre, oğlunu kendisinden ve eşinden alan denizin bir özrü, belki de hediyesidir.

Buna ek olarak yazar, yaşadığı kişisel acı ve kayıp sonucu Mustafa'nın sistemin çarpıklığına yenik düşmesine ve aslında istemeden de olsa sisteme ortak olmasına dair toplumsal bir yaraya parmak basmaktadır. Vatanlarını, topraklarını, ailelerini geride bırakıp bir umudun peşinde sürüklenen bu insanları böyle çaresiz bırakmak suç değilken, onların savunmasız ve kimsesiz bir yavruya evlerini, kucaklarını, kalplerini açmaları da suç olmamalıdır.

Bu bağlamda yazar, kapitalist sistemin ezici gücü altında başka ve daha insani yaşamlar kurmak adına bir umut yollara düşen, geri kalmış ülke insanının hikâyesinden, başka bir coğrafyada kendi hikâyesinin peşine düşmüş, evlat acısını tatmış ve dünyadan artık bir beklentisi kalmamış başka bir insana umut olan küçük bir canla hem tekrar yaşama dönme gayreti hem de yasadışı bir işin parçası olmanın kesif karışıklığını hem birey bağlamında hem de küresel bir boyutta değerlendirmeyi olanaklı kılmıştır.

Mustafa, kendisi gibi kendi halinde yaşayan ve sakin bir kişiliğe sahip Mesude ile evlidir. Mesude köyünde anneannesinin meşhur masalları ile büyümüştür. Büyük kaybına rağmen çok güçlü bir yapısı ve inancından aldığı kuvvetle Mustafa'nın en büyük destekçisi ve hayat ortağı olmaya devam etmeye çalışan gururlu bir kadındır. Oğullarının kaybıyla iyice içine kapanan, balığa çıkmanın dışında hiçbir sosyal ilişkisi kalmayan Mustafa'nın evdeki halleri de değişmiş, bir çift olarak uyumlarını yitirmişlerdir. Bugüne kadar onu incitmekten erinen bu adam, yaşadığı acının onda yarattığı değişimle, karısının kadınlığına laf eden, yer yer ona el kaldıran bir eş olmuştu. Bunları yapan canından çok sevdiği Mustafa'sı olsa bile onu affetmeyecek kadar gururlu davranmıştır Mesude. Karar verdiği zaman tavrının arkasında durmaktadır. Mustafa'dan daha güçlüdür. Romanda onun bu özelliği ile ilgili şu sözlere yer verilmiştir: *“Olan bitene hiç yanmıyor değildi; yine de o gelip geçici alevlerin yüreğini tutuşturmasına izin vermiyor, iradesini diri tutuyordu. Erkeklerin çocuksu zayıflığına karşı, hayatı devam ettiren kadın iradesiydi bu. Karşı cinsten benzerine pek rastlanmazdı.”* (Balıkçı ve Oğlu,S.111) Evlat acısıyla yanıp tutuşsa da kaderine razı olmuş, Mustafa'nın en büyük dayanağı olan Mesude, tipik bir Anadolu kadınının temsilidir. Anadolu'nun gönlü genişliğinin simgesi olan bu kadın, bir yabancının çocuğunu bağrına basarak gözler önüne sermektedir. Bunun öncesinde ise yaşanan acıya ve kayba rağmen dürüst olma, kocasına rağmen doğru olanı yapma, kendisi gibi acı içinde olan bir başka kadınla empati kurabilme erdemine sahip olan Mesude okurda hayranlık uyandıran bir figürdür. *“O bebeğin annesi var, bugün gidip gördüm kadını. Ben Deniz'i kaybettiğim zaman nasıl cehennem acılarına gömüldüysem o kadın da Samir'inden dolayı o durumda. Yanıyor...”* (Balıkçı ve Oğlu,S.83)

Sığınmacılık ve sığınmacılığa varana kadar gidilen umut dolu yollarda, yaşananlar, hem mülteciler hem de onlara ev sahipliği yapanlar için yepyeni hikâyeler yaratırken hiç de kolay olmayan anlar barındırmakta ve kişileri zor tercihlere sürüklemektedir. İnsanlığın sorunlara iki taraflı bakmaları ve iki taraflı çözümler sunmaları gerekliliği, iki farklı kadın, iki farklı anne özelinde bu tercihleri sorguya değer hale getirilmiştir. Romanın sonunda Afganistan'a geri gönderilen Zilha'nın çaresizliği de satırlar arasına gizlenmiş bir gerçektir. Zilha, çocuğuna bulunduğu göçmen şartlarından dolayı iyi bakamayacağını bundan dolayı çocuğunu Mesudelere vermek istediğini söyler. Çocuğunun en azından o zulümden, ateşten ve savaştan kurtulup yaşaması için onu yabancı bir ülkedeki yabancı bir ailenin korumasına ve tanımadığı

bir kadının merhametine teslim etmeyi kabul edişindeki hisleri tüm bunları yansıtmaktadır bir bakıma:

“... Kadın ona baktı. Bakıştılar. Kadın kadını anladı, kadın kadını hissetti, kadın kadını sezdi. Zilha, Mesude'nin elini tuttu, hafifçe sıktı, gözleriyle tamam işareti yaptı, sonra o eli yine bebeğin başına götürdü. Odadaki diğer kadınlar sessiz töreni izliyorlardı... Mesude avukatın söylediklerini aklına getirmemeye çalışıyor ama başaramıyordu. Kadın da orada öldürülür büyük olasılıkla demişti Avukat. Bu yüzden çocuğunu...” (Balıkçı ve Oğlu,S.126)

Mustafa ve karısı Mesude'nin acı bir olayla heyecanı kaybolan yaşamları, denizin bir mucizesiyle adeta bambaşka bir yönde seyretmektedir. Ancak aynı sözcükleri sığınmacı Zilkade için söylemek mümkün değildir. Durum Zilkade'nin bebeği Samir için mucize değil bir kurtuluştur.

Bir köyle bütün dünyayı anlatıp evrenselliğe ulaşan yazar, Mesude ve Mustafa'nın acılarını ve bu acının yaşandığı günü anlatırken yaptığı betimlemelerle, Deniz çocuğun kaybıyla Samir bebeğin kurtuluş öykülerinin benzerliğine dikkat çekiyor. *“...kayığın denizin ortasında bir ceviz kabuğu gibi sürüklenişi, dalgaya direnemeyerek alabora oluşu, kabaran denizde dalıp çıkışı, denizin altını da karıştıran fırtınada saatlerce oğlunu araması.” (Balıkçı ve Oğlu,S.11)*

II. EGE SAHİLİNDEKİ KÜÇÜK BİR BALIKÇI KASABASI ÖZELİNDE, SİĞİNMACI SORUNUNUN TOPLUMA ETKİLERİ

Denizinde demirleyen güçlü ve büyük teknelere, kıyılarında var olmaması gereken büyük balık çiftliklerine, turistlerin bol olduğu pahalı lokantalarla dolu sahillerine rağmen fakir bir köydür balıkçı Mustafa'nın köyü. Köylüler, bu pahalı yerlere gidemez ama buralarla ve buralarda zenginlerin ya da turistlerin harcadığı paralarla ilgili efsaneler uydurur, birbirlerine anlatarak bu yaşamlara ortak olmaya çalışırlar. Özellikle Alman ve İngiliz turistlerle dolup taşan kasabada yerli halk, onların açık saçık giyimlerine alışmışlardır ama yine de bunu ayıp sayarlar. *“Kasaba her yaz mevsiminde olduğu gibi turistlerle doluydu. ...ıstakoz gibi kızarmıştı beyaz kolları. Yarı çıplak gezdikleri için Mustafa turist kızlara bakmamaya çalışıyordu ama ister istemez bazen gözü kayıyordu.”* (Balıkçı ve Oğlu,S.28)

Denizle savaşan, konuşan, verince sevinen vermeyince küsen balıkçılarıdır onlar ama bu düzende büyük lokmayı koca gemiler, pahalı lokantalar yani savaşmadan kazananlar yemekte, sefayı onlar sürmektedir. Bu, yeni dünya düzeninin, o ve onun gibilere vurduğu bir tokat olması niteliğiyle kapitalizmin sonuçlarından biri olarak dikkat çekicidir. Kendi topraklarında, kendi kurdukları düzende ürettiğini tüketerek yaşayan, kimseye yük olmadan kurdukları bu küçük dünyada ezilen insanlardır onlar. Bu gerçekliğe yine küresel boyutta bir bakış sunan ve sorgulamaya değer gören yazar, yarattığı bu küçük balıkçı köyü uzamı özelinde yine kapitalist sistemin eziciliğine gönderme yapmak ister.

Eşitsizliğe, bir anlamda gaspa gönderme yapılan bu uzam ve yaşam biçimi özelinde dengesiz kazanç dağılımına, çevresel sorunlara ve ekolojik yıkımlara da değinen yazar, bu değişimle beraber, ekonomik, çevresel ve kültürel bağlamda yaşanan yozlaşmanın sonuçlarından biri olarak denizde yaşanan kirlenmenin sonuçlarını yine halkın yaşam tercihlerindeki kararsızlık senaryolarıyla masaya yatırır. Belki bir gün denizlerinde yenecek balık da kalmayacaktır. Belki o gün balıkçı Mustafa ve köylüleri de farklı kazanç kapıları aramak ve hayatta kalmak için başka diyarlara göçeceklerdir. Belki de bir kısmı o yollarda can verecektir. Belki onlar da bir gün ya kendi ülkelerinde veya başka memleketlerde mülteci olarak yaşayacaklardır. Haberlerde karşılaştıkları, üzülen ve izledikleri ve kendilerinden çok

uzakta olduğunu zannettikleri, umuda yolculuk yaparken canlarını veren, gitmek istedikleri ülkelere ulaşırsalar da çok zor koşullarda yaşamak zorunda kalan göçmenler gibi.

Karada ve denizlerde süren bu can pazarının bir benzeri kendi köylerinde yaşanmaktadır. Maden arama şirketleri dağlarını, ormanlarını yok ederken çaresiz kalan köylüler ne yapacaklarını şaşırılmışlardır. Sık sık bir araya gelip kendilerine emanet edilen bu coğrafyayı koruyamamanın huzursuzluğuyla çözüm yolları ararken kimi çaresizce yavaş yavaş yurtlarını terk etmeye zorlanmaktadır. ”...*eski zamanlarda kimse ağaçlarına, ormanlarına, denizlerine zarar vermiyordu... Ne var ki artık dışarıdan gelen saldırganların, kendi doğalarını sahiplenerek, zarar verme çabalarını öfkeyle izliyorlardı. Kahvede her gün bu konu açılıyordu...*”(Balıkçı ve Oğlu,S.16)

Yukarıda sözü edilen pek çok gerekçeyle kendi topraklarında, onlara sorulmadan başını alıp gitmiş, rant peşinde koşan bir grubun ezdiği neredeyse bir sığınmacı gibi yaşayan Ege balıkçılarıyla bir başka bağlamda hayal kurmaktan bile mahrum bırakılan göçmenlerin kaderine eğilen romanda son yılların en can yakıcı ve büyük dramı “mültecilik”, balıkçı Mustafa, Mesude ve Samir bebek üzerinden anlatılırken, o güne dek sıcak evlerinde televizyondan izledikleri haberlerden aşına oldukları ölü insan bedenleri sanki bu küçük kasaba halkının üzerine düşer. Kendi halinde yaşayan, günün koşullarına bir biçimde ayakta uydurmaya çalışan, istemese de yeni yaşam tercihleri yapan bu insanların böylelikle hem ailesel hem de çevresel ilişkileri değişir. Bunun ötesinde göçmenlerin bir bilinmeze doğru göze aldıkları yolculuğu, hayatta kalma çabalarını ya da ölümü; kısacası “*deryaya yakın, dünyadan uzak*” yaşamlarını odağına alan romanda Samir bebeğin Mustafa ve Mesude tarafından korumaya alınma çabasının köy halkı ve aile çevresinde yarattığı şaşkınlığa rağmen olumlu karşılandığı da dikkat çekicidir. “...*iyi niyetli birkaç genç kadının yüreği kabardı, gözleri nemlendi. ‘Hayırlı uğurlu olsun, analı babalı büyüsün... ...Allah size bir başka Deniz verdi.’...*”(Balıkçı ve Oğlu,S.77)

Livaneli, kurguda olayın, toplumun genelinde yarattığı etkiden çokça söz etmeyerek herkesin bu soruna aynı duyarlılıkla yaklaştığını hissettiren tavrıyla taraflı bir anlatıcı konumundadır. Kullandığı şiirsel dille, göçmenlik üzerine ılımlı bir yaklaşım sergileyerek okurda hem bir duyarlılık oluşturma hem de çok yönlü bir farkındalık geliştirmeyi amaçladığı gözlemlenmektedir.

Bunlara ek, günümüzde Ege'nin bir balıkçı köyünde artık sıradan yaşam sürmenin mümkün olmadığına dair yaşamsal bir gerçeğe de dikkat çekiyor. Yukarıda sözü edilen, ekonomik, çevresel ve kültürel bağlamda yaşanan değişim ve dönüşüme ek olarak küresel boyutta yaşanan sığınmacı sorununun tam ortasında olmaları, bu küçük köyü, dünyanın tüm dertlerinin uğradığı bir köye dönüşmesiyle kurguyu çok odaklı hale getirerek dünya dengelerini, bu dengelerin birey ve toplum üzerindeki etkilerini masaya yatırıyor.

Samir bebeğin yaşamlarına girmesiyle, Mustafa ve Mesude'ye yeni bir hayat enerjisi de sunan yazar, ailenin karşısına bürokratik ve özellikle de hukuki engeller çıkararak sistemin eziciliğine gönderme yapar. “...savcı ikisini de çocuk kaçırmak, alıkoymak, resmi makamlara yalan ifade vermek gibi birçok suçtan... Mesude tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı, Mustafa ise cezaevine.” (Balıkçı ve Oğlu,S.90) Ve gittikçe içinden çıkılmaz hale gelen bu sarmal, bir ailenin çözülüşüne dönüşür. Mustafa iyi niyetle çocuğun hayatını kurtarıırken aynı zamanda onu alıkoymanın suç olduğunu düşünmeyerek kaçınılmaz hataya düşmüş olması gerekçesiyle suçsuz bulunup salıverilmiş ama artık bir hayalet adam olmuştur.

Birey ve küçük aile ekseninde yaşananların yanı sıra resmin genelinde, mülteciler ekseninde kapitalizmin acımasızlığı ve mülteciler konusundaki duyarsızlıklar esaslı bir şekilde görülmeye başlanır ki, temel sorunun hem birey hem toplum odağında nasıl bir iz bıraktığına dair yarattığı bilinç ve farkındalık dikkate değerdir.

Yukarıda ele alınan göçmenlik, doğanın kişisel çıkarlar uğruna tahribi ve sonucunda ekolojik sorunlar, tüm bunlardan payını almış bölge halkının seçimleri ve ilişkileri odağında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölümlerde de dikkat çekildiği üzere yazar, bu sorunları sosyolojik ve düşünsel bir tabana oturtmakla birlikte, toplumu oluşturan her bir bireyin kendi özelinde ve koşullarında bu durumlardan nasıl etkilendiğine dair çıkarımlar yapmayı olanaklı kılmaktadır.

Yazar bu bilinçle kendisini üzen, yoran, değiştirmek için mücadele verdiği koşulları yansıtırken, esin kaynağı da yaşamın ta kendisi oluyor. Bunu kendisi şöyle ifade ediyor: “...ama epeyce üzüldüm elbette. Zaten o göçmen botlarını, o felaketleri görüp de üzülmeysin insan olur mu?”(3) Türkiye’de ve dünyada yoksulluk ve savaşlar etkisinde gelişen sığınmacı sorunu, vahşi kapitalizmin yarattığı gerçek, kurguda yoksul, ekmeğini denizden çıkararak bir ailenin dramı, Mustafa, Mesude ve kasaba halkı üzerinden somutlanıyor ve tartışmaya açılıyor. Bu dramın etrafında gelişen pek çok olayın içinde okur kendini bir sığınmacı sorunsalının içinde buluyor. “...Büyük odalarda kalıyor göçmenler. Kimi sekiz, kimi on, kimi yirmi kişilik odalarda. ...Ülkelerine geri gönderilene kadar buradan çıkamazlar...” (Balıkçı ve Oğlu,S123)

Balıkçı ve Oğlu, Egeli balıkçı bir ailenin başından geçen olayları işlese de bilinen bir gerçek ki sığınmacılık geçmişten bugüne gelişmiş toplumların yoksul halklar üzerinde yarattığı en büyük sorunlardan biri. Yazarın böylesine evrensel nitelikte bir sorunu yerel motiflerle işleme konuya farklı ve duygulara hitap eden bir bakış açısı getiriyor.

Egeli balıkçı bir ailenin başından geçen olaylar olarak bu roman özelinde konuşulsa da göçmen meselesi, geçmişten bugüne egemenlerin yoksul halklar üzerinde yarattığı en büyük trajedilerden biridir. “Balıkçı ve Oğlu”, evrensel nitelikte bir sorunu yerel motiflerle işlerken küçük, dar bir çevreden derinlikli bir biçimde dünyadaki bütün toplumların temel gerçeklerine ışık tutuyor.

Romanda satır aralarında gizlenen bir gerçek daha var ki, göç alan, sığınmacı kabul eden toplumların sığınmacılarla kurdukları aile bağlarının, kökenlerin değişmesine ırkların karışmasına ve yavaş yavaş yok olmasına sebebiyet vermesidir. Samir bebek artık o toplumun bir parçasıdır; bugün bu topraklarda yaşamını sürdüren, aileler kuran farklı ırklardan birçok göçmen gibi. “Mustafa ve Mesude göz göze geldiler. Demek ki kadın, bebeği Afganistan’a götürmemek için bu yolu deniyordu. Başkasının felaketinin, kendi mutlulukları anlamına gelmesinin tuhaf hüznüne kapıldı ikisi de...” (Balıkçı ve Oğlu,S124)

(2) Özel Söyleşi: Zülfü Livaneli

SONUÇ

Livaneli, “Balıkçı ve Oğlu” romanı ile kendi halinde yaşayan Mustafa ve ailesinin yanı sıra küçük bir köy halkının yaşadıkları olaylarla ülke gerçekleri ve sorunlarının nasıl içine dâhil olduklarını anlatırken o güne kadar başkalarının başına gelen felaketleri televizyon ekranlarından seyrederken, kendi yaşamlarına uzak gibi görünen dramlara yakından şahit olmaları ve yaşamlarındaki büyük değişim ve sonucundaki derslere dikkat çekiyor. Tarihin derinliklerinde göçe zorlanan insanların acıları, bu defa denizin üzerinde verilen yaşama mücadelesiyle gün yüzüne çıkıyor. “Yeni Dünya “ sistemiyle insanları, daha çok kazanma hırsı aşılıyarak duyarsızlaştıran kapitalist sistem, kuşatmaya başladığı yerlerde karayı, havayı, suyu, denizi hedef alan yıkıcı etkisiyle insanları çaresiz bırakmıştır. Yazar, romanda yaşananları aşırı dramatize etmeden, tıpkı bir ayna gibi olanı yansıtarak bu çaresizliğe dokunmuştur.

Balıkçı Mustafa ve eşi Mesude'nin çocukları olan Deniz'i bir gün ismini verecek kadar sevdikleri o hırçın deniz ellerinden almıştır. Mustafa, denize bile küsmüştür. Bu arada fonda mülteciler ekseninde kapitalizmin acımasızlığını, ekolojik dengenin bozulmasını, mülteciler konusundaki duyarsızlıkları ince detayları ile değerlendirme olanağı bulunan romanda, tüm kirlenmişliklere karşın halen o öz sadeliğini ve temizliğini koruyan insanların da varlığı dikkat çekicidir.

Ege'nin tarihinden bugününe, balık çiftliklerine ve rant hırsıyla dağlara, kıyılara saldıran şirketlerin yarattığı ekolojik yıkıma dair pek çok sorunun masaya yatırıldığı ve bu sorunların birey ve toplum derinlikleri bağlamında değerlendirildiğı bu çalışmada, kapitalizmin ve yeni dünya düzeninin bir sonucu olarak ortaya çıkan sığınmacı sorununun toplum, aile ve birey yaşamına etkileri “Balıkçı” figürü özelinde incelenmiş, sığınmacı sorununun küresel bir sorun olmasına rağmen toplum, aile ve birey yaşamlarına ciddi ve iki taraflı etkileri bulunduğu görülmüştür. Mültecilik önce ülkeleri, sonra toplumları, daha sonra aileleri ve en özelde bireyleri olumsuz yönde etkiler sonucuna da ulaşılmıştır.

Temel çıkarım, dünyadaki yeni ekonomik düzende gelişmiş sanayi devletlerinin gelişmemiş veya gelişmekte olan toplumları ekonomik veya askeri baskılarla, aile ve bireyleri çaresiz bırakarak topraklarını, geçmişlerini ve geniş ailelerini geride bırakıp başka ülkelere sığınmaya zorlamalarıdır. Bu durum hem göç veren hem de göç alan yani sığınmacı kabul eden toplumlar için büyük tehlikelere ve ekonomik yıkımlara sebep olmaktadır.

Eserde tüm ailesini geride bırakarak bir ölüm yolculuğuna çıkan Zilkade (Zilha), yaşaması ve geleceğe umutla bakması için oğlundan ayrılmaya ve Samir Bebek'i Mesude'nin merhametli ve sevgi dolu kollarına bırakmaya razı olmuştur. Sığınmacılar hayal kurmaktan bile mahrum bırakılırken, o güne dek televizyondan izledikleri deniz üstündeki ölü bedenler ve ölmek üzere olan bir bebeğin evliliklerinin üzerine bomba gibi düşmesiyle şaşkına dönen Mustafa ve Mesude'nin aileleriyle ve çevreleriyle ilişkileri bambaşka bir boyut kazanmıştır.

Bu çalışmayla, yeni dünya düzeninin kapitalist oyunlarının ortaya çıkardığı sığınmacı sorunu, sığınmacıların yaşadığı tehlikeler ve dramların yanı sıra sığındıkları ülkelerdeki birey, aile ve toplumların aile yaşantılarına, içinde yaşadıkları toplumla ilişkilerine etkileri açısından incelenmiş, sorulan araştırma sorusu aracılığıyla kurgusal boyutta nasıl verildiği tartışılmıştır.

Bunun yanı sıra, hem ülkemizde hem de tüm dünyada yaşanan göçmen sorununu insani bir perspektiften, bir aile dramı bağlamında gerçekçi bir bakışla ele alan romanda, kadın dayanışmasının hikâyeye yedirilmiş olduğu ve aile ilişkileri, toplumun aileye bakışı, toplum ve aile içinde kadın- erkek rolleri, toplumsal tabular gibi konulara yine bu sorun odağında değinildiği görülmüştür.

Başlangıçta sunulan araştırma sorusuna yanıt olarak en belirgin sonuç da olayın ortaya konuluşunda ikincil figürlere çokça yer vermeden odak figürlerin çerçevesinde kurgu oluşturulmasıdır. Temel olarak işlenen sorunsalın ve Mustafa ile Mesude'nin bu sorunun içinde yeniden varoluşunun çevrelerinde yarattığı etkilerin ve bu etkilerin topluma yansımalarının ayrıntılarına inilmemiş, bunlara ancak satır aralarında değinilmiştir. Bu çalışmada birey-birey, birey-toplum bölümlemesi, daha çok birey odağına yönelik verilerle biçimlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

1. ‘Balıkçı ve Oğlu’, Zülfü Livaneli, İnkılap Yayınevi, 2021
2. Hikâye: “Yunuslar”, Zülfü Livaneli, Cumhuriyet eki, 26 Ağustos 2016
3. Kaynak: <https://kitapdiyari.com.tr/roman/balikci-ve-oglu>
4. Makale: “Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu” (“Tüketiyorum, öyleyse varım.”), Vehbi Bayhan, İstanbul Journal of Social Studies JF, Dec. 26, 2011
5. Söyleşi: Zülfü Livaneli – Naz Erdoğan, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ağustos 2021
6. Söyleşi: Zülfü Livaneli – Okan Çil, Duvar Gazetesi, 6 Haziran 2021